

ПРОФЕССИОНАЛ ТАЪЛИМДА КОМПЕТЕНСИЯГА АСОСЛАНГАН ТАЪЛИМНИНГ АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

Mo`mindjanova N.A

Qo`qon temir yo`l texnikumi

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy professional ta'lim muassasalarida kompetensiyalarga asoslangan ta'limni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: kompetensiyaga asoslangan yondashuv, integratsiya, kasbiy kompetensiyalar, xavfsizlik va o'z-o'zini rivojlantirish, kasbiy-ekstremal, xavfsizlik kompetensiyalarini birlashtirish.

Mamlakatimizda zamonaviy kasbiy ta'limni modernizatsiya qilishning asosi sifatida kompetensiyaga asoslangan yondashuv hozirgi vaqtda pedagogik tadqiqot ishlarida, professional ta'lim muassasalarida o'quv jarayonining mazmuni va shakllarida fundamental ahamiyatga ega. Kompetensiyaga asoslangan yondashuvni joriy etish davlat ta'lim standartlari va malaka talablarida o'z ifodasini topgan. Ish beruvchilarning talablari professional ta'lim muassasalari bitiruvchilarini tayyorlashning haqiqiy darajalari o'rtasidagi mavjud qarama-qarshiliklar bilan bog'liq.

Hozirda Respublikamizda professional ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar birinchi navbatda bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarligini Yevropa standartlariga muvofiq normallashtirish muammosini qo'ymoqda. Iqtisodiy sohaning globallasuvi, axborot tarmoqlarini rivojlantirish va jahon ta'lim sohasiga integratsiyalashuv jarayonlari o'z navbatida shuni talab qilmoqda. Demak, ta'lim natijasi kompetentlik nuqtai nazaridan ko'rib chiqilishi, ta'lim jarayoni esa kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosida tashkil etilishi lozim.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuvga asoslangan ta'lim jarayonining mohiyati turli xil kompetensiyalarni shakllantirishga sharoit yaratish va yordam berishni nazarda tutadi. Yaratilgan sharoitlar o'quvchilar uchun juda muhim bo'lishi, tanlash imkoniyatini yaratishi va o'quvchining madaniy va ijtimoiy tajribasiga mos kelishi kerak. O'quvchilarning o'ziga hosligi va individualligini rivojlantirishga e'tibor berilgan o'ziga hos parametrlarni emas, balki shaxsning ijtimoiy va madaniy determinizmining mavjudligini nazarda tutadi. Bunday holda, tashqi sharoitlarga aniq bog'liqlik yo'q.

Kasbiy ta'limni bunday tashkil etish bilan faqat atrof-muhit parametrlarini, shaxsning kasbiy mahorati shakllanadigan va shakllanadigan faoliyat sharoitlarini loyihalash mumkin. Kompetentsiya - bu mutaxassisning o'ziga xos xususiyati; kompetentsiya - bu mutaxassislik (vakolatlar, huquqlar) bilan belgilanadigan muayyan kasbiy muammolarni hal qilishga qaratilgan shaxsiy fazilatlarining integratsion xususiyati hisoblanadi.

Zamonaviy kasb-hunar ta'limidagi jiddiy muammo - bu aniq sohalarga mos keladigan kompetensiyalarni umumlashtirish va baholashdir. Zamonaviy talablarni hisobga olgan holda uchinchi avlod ta'lim dasturlari standartlarini to'ldirish, loyihalash, modellashtirish o'quv-uslubiy ta'minlash maqsadlarini belgilash, tashkiliy va nazorat qiluvchi pedagogik asoslar va kerakli ta'lim natijasiga erishish texnologiyalari bilan belgilanadi.

Ta'limga kompetensiyaga asoslangan yondashuv, mutaxassislarning fikricha, ta'limni mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish, o'quv va kasbiy faoliyat o'rtasidagi ziddiyatlarni yumshatish, ta'lim dasturlarini o'zlashtirishda o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish imkonini beradi.

Kompetentsiyaga yo'naltirilgan kadrlar tayyorlash ta'limning rejalashtirilgan yakuniy maqsadlariga erishishga yo'naltirilgan – kompetentsiyalar asosida kompetentsiya shakllantiriladi (E.F.Zeer, I.A.Zimnyaya, A.K.Markova, A.M.Novikov, A.V.Xutorskoy va boshqalar) [2,3, 4,1].

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv zamonaviy ta'limni rivojlantirish uchun asos bo'lib, kelajakdagi mutaxassisning kognitiv, faollik va shaxsiy rivojlanish darajalarini birlashtirishga imkon beradi.

Kasbiy kompetentsiyani shakllantirish dinamik jarayon bo'lib, uning yakuniy shakllanishi tufayli to'xtamaydi, u uzluksizdir, chunki inson faoliyati sohasiga uni hal qilishning turli xil variantlarini talab qiladigan yangi, yanada murakkab muammolar kiradi. Kasbiy ta'limda kompetensiyaga asoslangan yondashuvning yetakchi xususiyatlarini quyidagilar deb atash mumkin:

- hosil qilingan bilim, ko'nikma, malaka, sifat va samarali faoliyat vositalarining ijtimoiy qiymati;
- hulq-atvor va aksiologik tushunchalar bilan tavsiflangan kasbiy va shaxsiy o'sish sohalarini aniq belgilash;
- shaxsiy rivojlanish uchun aniq kompetensiyalarni aniqlash;
- milliy va umuminsoniy madaniy qadriyatlarni anglashga asoslangan konseptual yo'nalishlar majmui sifatida kompetensiyalarni shakllantirish;
- o'lchov mezonlarining aniq va tushunarli to'plamining mavjudligi;
- o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonida shakllanayotgan shaxsni rivojlantirish uchun qulay pedagogik shart-sharoitlarni yaratish;
- olingan bilimlarni amaliy qo'llash va qimmatli hayotiy tajribani o'zlashtirish ko'nikmalarini har tomonlama tekshirish va nazorat qilish uchun vaziyatlarni modellashtirish;

ijtimoiylashuv va hayotiy tajribani to'plash jarayonida kasbiy bilim, ko'nikma va kasbiy faoliyat usullarini takomillashtirishga hissa qo'shadigan shaxsning shaxsiy xususiyatlarini, uning qobiliyatlarini birlashtirish.

Bugungi kunda nafaqat maxsus bilim va ko'nikmalar, balki murakkab va noqulay sharoitlarda ishonchli va samarali harakat qilishning yaxlit qobiliyatlari mutaxassislarga kasbiy muvofiqlikni aniqlash va kasbiy rivojlanishda afzalliklarni beradi.

mutaxassislar tayyorlashning kompetensiyaga asoslangan modeliga o'tish, ish beruvchining qat'iy bozor talablaridan hisoblanadi. Shaxsning ijtimoiy makonga kirishi, uning ushbu makonga samarali moslashishi bo'yicha keng ko'lamli vazifaga mutanosib ravishda o'zgarishi kasbiy ta'limni yetarli darajada ta'minlash uchun shart-sharoitlarni yaratish muhimligiga olib keladi. Shaxsiy va ijtimoiy integratsiyalashgan natija. motivatsion, qimmatli, kognitiv komponentlar yig'indisida ta'lim natijasi sifatida integral ijtimoiy-shaxsiy-xulq-atvor hodisasining bunday umumlashtirilgan ta'rifi "kompetentlik" tushunchasidir [4-5].

Mutaxassislar V.I.Bidenko, I.A.Zimnyaya, A.V.Xutorskoylarning tadqiqotlarida kompetentsiyani shaxsning o'z qadr-qimmatini belgilash asosida amalga oshiriladigan faol, jiddiy, mas'uliyatli hayotiy harakatlarni amalga oshirish qobiliyati, dunyo bilan faol munosabatda bo'lish qobiliyati deb hisoblashadi. O'zaro ta'sir jarayonida o'zini va dunyoni tushunish, o'zgartirish. Muayyan vaziyatdagi bilim, qobiliyat, malaka, faoliyat usullari individuallikni shakllantirish uchun asosdir. Bilim olingan ma'lumotlar miqdori bilan chegaralanib qolmaydi, balki dunyoni tushunish sifatida tavsiflanadi, shaxsning o'ziga xos ijtimoiy-madaniy va ma'naviy tajribasi prizmasi orqali sinadi, tushunish shaklida taqdim etiladi. Shu bilan birga, bilim harakatning sharti va asosidir.

Mahalliy o'qituvchilar va psixologlarning ishlariga asoslanib, quyidagilar bilan bog'liq kompetentsiyalarning uchta guruhini keltiramiz:

- o'ziga xos shaxs, hayot sub'ekti sifatida;
- insonning boshqa odamlar bilan o'zaro munosabatiga;
- inson faoliyatiga uning barcha turlari va shakllarida [52].

Mutaxassisning kompetentsiya modelida ta'lim maqsadlari guruhning ob'ektlari va sub'ektlari bilan, ma'lum kasbiy vazifalarni bajarish bilan, shuningdek, o'quv jarayoni natijasiga qo'yiladigan fanlararo integratsiyalashgan talablar bilan bog'liq.

Kasbiy ta'limning vazifasi nafaqat insonga nimanidir o'rgatish, kasbiy malakaga ega bo'lish, balki uni muayyan hayotiy va kasbiy vaziyatlarni samarali yengib chiqishga o'rgatishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Вазина, К.Я. Модульное обучение // Среднее специальное образование. -1991. -№ 2. - С. 25-27. (23)
2. Илин, Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Илин. - СПб: Изд-во «Питер», 1999. - 512 с. (49)
3. Илин, Е.П. Психомоторная организация человека: учебник для вузов /Е.П. Илин. – СПб.: Питер, 2003. – 384 с.(50)
4. Компетенции в образовании: опыт проектирования: сбор.науч. трудов/ под ред. А.В.Хуторского.- М.: «ИНЭК», 2007.- 327с. (52)
5. Камачева Е.А. Социально-педагогические условия формирования личностной физической культуры учащейся молодежи: дисс. ...канд. пед. наук / Е.А. Камачева. – СПб., 2005. – 201 с.. (54)
6. N. R. Sirojiddinova. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim dasturlarining professional ta'lim o'quvchilarini kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi ahamiyati ("kasbiy faoliyatda axborot texnologiyalari" fani misolida) Academic Research in Educational Sciences Volume 4 | Issue 10 | 2023.